

Laat-Paleolithicum op de Luienberg te Assent (gem. Bekkevoort, prov. Brabant)

Marc De Bie¹, Dirk Huyge² & Pierre M. Vermeersch²

1 Inleiding

In september 1989 werd op de Luienberg te Assent-Bekkevoort door het Laboratorium voor Prehistorie van de K.U. Leuven een kleinschalige opgraving (80 m²) ondernomen³. Het onderzoek spitste zich toe op een sector waar sinds 1982 door de heer S. Panis van het Oudheidkundig Genootschap TESTA (Tessenderlo) steentijd materiaal werd ingezameld. Het betrof een lithisch ensemble dat ten dele jong- of laat-paleolithische kenmerken vertoonde. In totaal werden 541 artefacten opgegraven.

Reeds in de jaren '60 werd de site van de Luienberg door de heren W. en H. Claes geprospecteerd⁴. Hun verzameling bevat hoofdzakelijk neolithische elementen die

verder noord-oostwaarts op de Luienberg gevonden werden. Toch bleek een gedeelte van de collectie ook van de hier besproken sector afkomstig⁵. Na de redactie van het voorlopig rapport⁶ werden nog enkele artefacten samengepast die het gedeeltelijk samenhangen van de collecties Panis en Claes en het opgravingsmateriaal ondersteunen. Het beperkt aantal gerealiseerde *refits* suggereert evenwel dat lang niet al het materiaal gerecupereerd werd. Nochtans zijn sinds het terreinonderzoek in de directe omgeving van de onderzochte concentratie geen artefacten meer aangetroffen⁷.

2 Terreingegevens

De Luienberg (fig. 1) maakt deel uit van een reeks Diestiaanheuvels op de linkeroever van de Begijnebeek. Vanop de site⁸, die zich op de zuidelijke helling van de heuvel situeert, kijkt men uit over de vallei van de Begijnebeek op de Hermansheuvel. Gezien de grote absolute hoogte (ca. 63 m) biedt de lokatie ook in noordwestelijke richting een uitgestrekt panorama over de omgeving.

Het terreinwerk bestond hoofdzakelijk uit het systematisch uitzeven (mazen van 5 X 5 mm) van de bouwvoor binnen het areaal waar bij prospectie een afgetekende concentratie lithische artefacten was aangetroffen. Het archeologische materiaal was volledig in de bouwvoor opgenomen. Deze bouwvoor rust op een tertiair substraat van

1 Instituut voor het Archeologisch Patrimonium.

2 Laboratorium voor Prehistorie (K.U. Leuven), Redingenstraat 16 bis, B-3000 Leuven.

3 Wij wensen het gemeentebestuur van Bekkevoort te danken, zowel voor de terbeschikkingstelling van twee arbeiders als voor het machinaal egaliseren van het terrein na de opgraving.

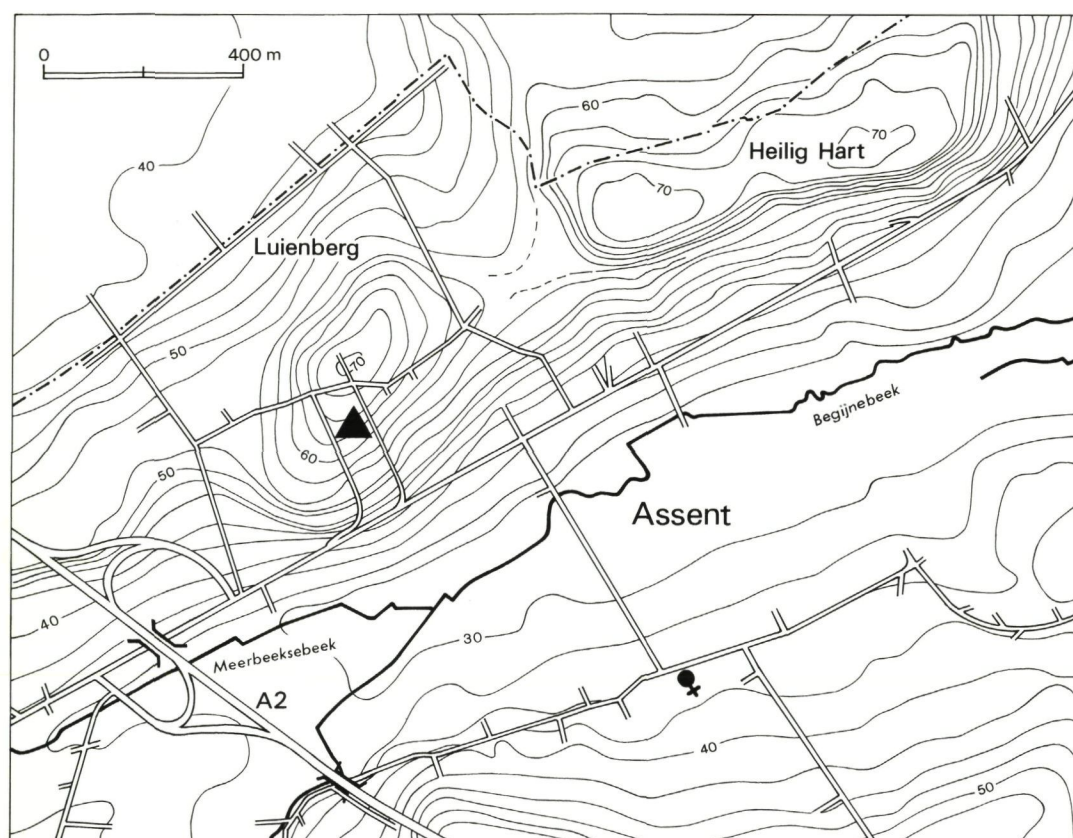
4 Zie Vermeersch 1976, 71. Assent-Luienberg werd in dit werk (p. 236) reeds als een mogelijk epi-paleolithisch site omschreven. Verkeerdelijk gebeurde dit echter door te verwijzen naar een kling met afgestompte boord (Vermeersch 1976, fig. 22, 9) uit een ensemble dat door de heren Claes in Assent-Meerbeek werd ingezameld. Deze vindplaats bevindt zich een 500-tal meter ten zuid-westen van de Luienberg.

5 Dit is nauwkeurig aangegeven op de terreinschetsen die samen met de verzameling Claes op het Laboratorium voor Prehistorie bewaard worden. Wij danken de heer S. Panis voor het tijdelijk in bruikleen geven van zijn verzameling.

6 De Bie & Huyge 1989.

7 Mondelinge mededeling door de heer S. Panis.

8 Perceel Sectie D nr 101; geografische coördinaten: 50° 57'26" N, 5°00'20" E.

1 *Algemene situatie-
kaart*
Location map

groene, grove, glauconietrijke zanden van Diest, die aan de top zijn verweerd tot ijzer-zandsteenhoudende, roodachtige zanden.

Hoewel het lithisch materiaal zich dus niet meer strikt archeologisch *in situ* bevond, en het in aantal eerder beperkt was, kon uit de horizontale spreiding (zie fig. 2) het bestaan van een duidelijke concentratie worden afgelezen. Deze concentratie is ruimtelijk gescheiden en typo-technologisch beduidend verschillend van het lithisch materiaal dat meer ten noorden en ten oosten op de helling van de Luienberg werd aangetroffen, en dat in hoofdzaak neolithisch van aard is.

3 Het archeologisch materiaal

Bij de studie van het ensemble werden zowel het lithisch materiaal uit de opgraving als de gekarteerde artefacten (meestal werktuigen) uit de oppervlakte-collectie Panis betrokken. Daarnaast bevinden zich zowel in de collectie Claes als in de collectie Panis verscheidene artefacten die zeer waarschijnlijk ook tot de concentratie behoorden. Deze laatste observatie steunt in eerste instantie op de zuiver materiële kwaliteiten

van het aangetroffen silex: karakteristiek is een zeer glad, blauw-grijs vuursteen met lichtbruine onzuiverheden, fijne bruinrode cortex en vaak zeer uitgesproken blauw-witte patina. Het verschilt merkkelijk van het vuursteen dat elders op de Luienberg aangetroffen wordt.

Het verband tussen de collecties kon bovendien worden onderbouwd door enkele artefacten aan elkaar te passen. Niettegenstaande deze *refit*-controle beperkt bleef, konden zowel artefacten van de collectie Panis (4 elementen, waaronder de basis van de Tjongerspits, fig. 6: 1) als van de collectie Claes (de kern, fig. 4: 1) aan artefacten uit de opgraving worden verbonden. Daarnaast werden uit de opgraving zelf twee corticale klingen (fig. 4: 2) en een 7-tal fragmenten aan elkaar gepast. Op de fragmenten van een steker na (fig. 5: 7), werden deze stukken telkens in hetzelfde kwadraat gerecupereerd. Dit wijst nogmaals op een geringe post-depositionele verspreiding van het materiaal. Het feit dat slechts weinig fragmenten konden worden gerefit, laat anderszinds vermoeden dat een deel van het ensemble (misschien bij oppervlakte-inzameling buiten ons weten) verloren is gegaan of elders wordt bewaard.

De hogervermelde criteria stellen ons in staat met vrij grote zekerheid uit de oppervlaktecollecties de artefacten te selecteren die oorspronkelijk tot de hier besproken concentratie behoorden. Dit belet echter niet dat de totalen in de inventaris (tabel 1 en 2) met enige omzichtigheid moeten benaderd worden.

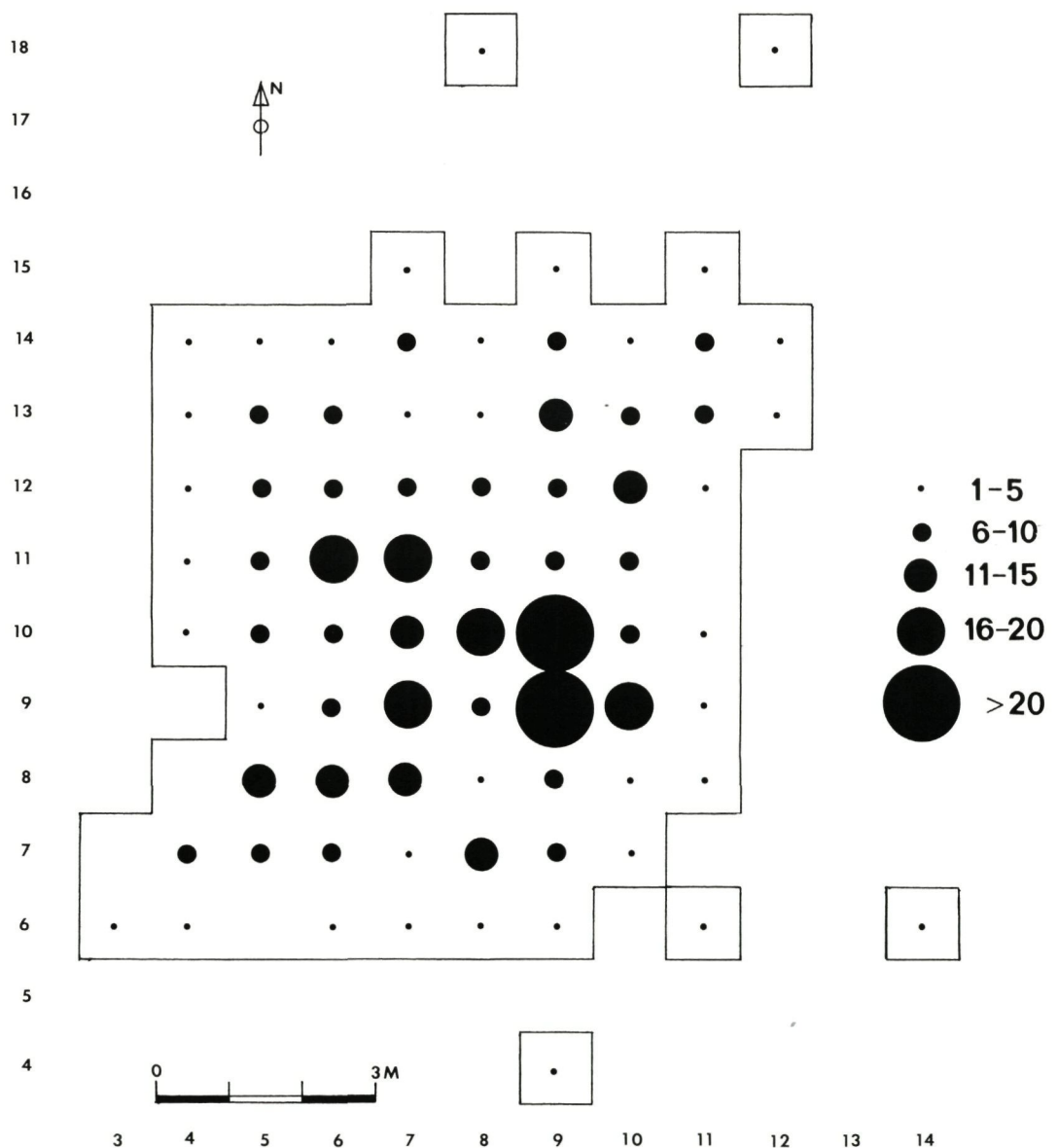
De grondstof van de opgegraven artefacten bestaat voor het overgrote deel (98,6 %) uit het hierboven beschreven silex. Slechts een kleine minderheid werd vervaardigd op wommersomkwartsiet (N=4), ftaniet (N=3) en glimmerzandsteen (N=3). Op een schrabber in wommersomkwartsiet (fig. 5: 6) en een ftanieten kernrandkling

(fig. 4: 8) na, gaat het daarbij uitsluitend om kleine afslagen en schilfers.

De twee kernen uit de opgraving (fig. 4: 3-4) zijn zowel morfologisch als wat de grondstof betreft, verwant met een kern uit de verzameling Claes (fig. 4: 1)⁹. Deze klingkernen met twee snijdende slagvlakken zijn aan de voorzijde bidirectioneel gereduceerd. Aan de achterzijde bleef steeds een deel van de schors bewaard. Zowel uit de *debitage-refit* van een afslag, die vanuit een vroeger slagvlak werd afgehaakt (fig. 4: 1), als uit de teruggevonden kerntabletten blijkt dat de slagvlakken van deze kernen herhaaldelijk werden vernieuwd.

2 Horizontale spreiding van de artefacten in de bouwvoor per m².

Surface distribution of artifacts within the arable layer per m².

⁹ Zie ook Vermeersch 1976, fig. 22, 10.

Tabel 1.

Algemene inventaris van de lithische industrie.

General inventory of the lithic assemblage.

	Opgraving	Prospectie		Tot.
		A	B	
Kernen + kernfragmenten (cores and core fragments)	2		2	4
Kernverversingsprodukten (core rejuvenation products)	10		1	11
Corticale afslagen (cortical flakes)	12		18	30
Fragm. corticale afslagen (cortical flake fragments)	31		6	37
Afslagen (flakes)	33		26	59
Gebroken afslagen (flake fragments)	56		23	79
Corticale klingen (cortical blades)	2		3	5
Corticale klingfragmenten (cortical blade fragments)	10	3	8	21
Klingen (blades)	27		11	38
Klingfragmenten (blade fragments)	78	2	55	135
Schilfers (chips)	245		25	270
Brokstukken (debris)	13			13
Werktuigen (tools)	22	8	8	38
Kerfresten (microburins)			2	2
Totaal (total)	541	13	188	742

Tabel 2.

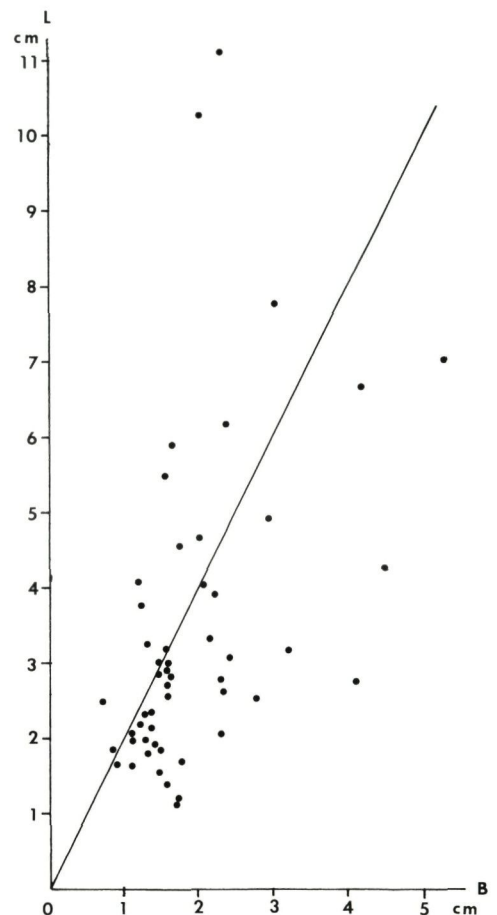
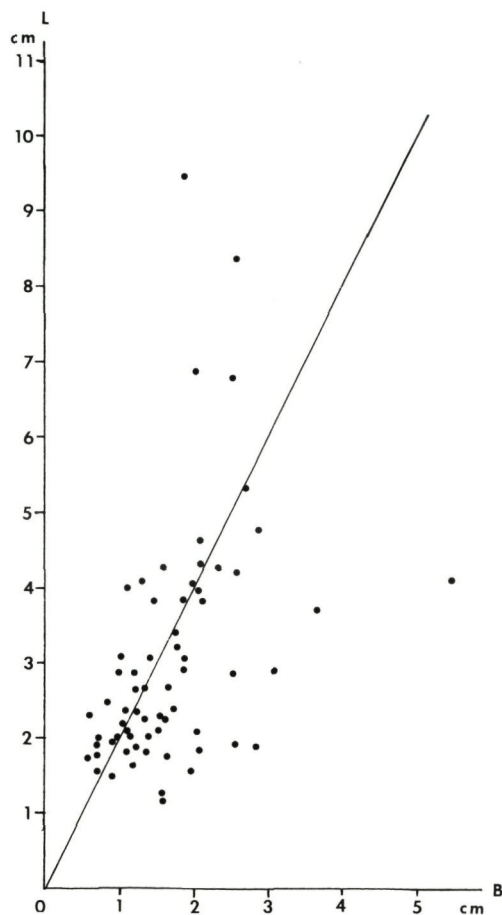
Typologische inventaris van het werktuigenbestand.

Typological inventory of the tools.

	Opgraving	Prospectie		Tot.
		A	B	
Klingschrabber (endscraper on a blade)	1	2		3
Geretouch. klingschrabber (retouched endscraper on a blade)		1		1
Afslagschrabber (endscraper on a flake)	1	1	1	3
Duimnagelschrabber (thumbnailscraper)			1	1
Ruimer ("alésoir")	1			1
Tweeslagsteker (dihedral burin)	1			1
Middensteker op breuk (median burin on broken end)		1		1
Middensteker op afknotting (median burin on truncation)		1		1
Hoeksteker op afknotting (angle burin on truncation)		2		2
Tjongerspits (Tjonger point)	1			1
Segment (segment)	2			2
Aangespitste kling (pointed blade)	2			2
Kling met afgestompte boord (backed blade)	2		1	3
Microkling met afgestompte boord (backed bladelet)	1		2	3
Afgeknot werktuig (truncated tool)	6		1	7
Gekerfde afgeknotte kling (notched truncated blade)	1			1
Afslag gebroken boven kerf (flake broken above a notch)			1	1
Niet identificeerbaar fragment (unidentifiable tool fragment)	3		1	4
Totaal (total)	22	8	8	38

3 Lengte/breedteverhouding van de volledige klingen en afslagen. Grafiek links = uit de opgraving van de K.U.-Leuven 1989; grafiek rechts = prospectiemateriaal.

Length/width distribution of complete blanks. Left graph = K.U. Leuven excavation 1989; right graph = surface collection.

Naast enkele opmerkelijk grote klingen (oppervlaktevondsten, fig. 4: 5-7) leverde de debitage hoofdzakelijk korte klingen, microklingen en langwerpige afslagen op (fig. 3).

Deze debitageproducten zijn vaak in diverse fragmenten gebroken. Het gaat daarbij meestal om oude breuken (48 % van de breukvlakken vertoont een patina die identiek is aan die van de debitagevlakken), hoewel een behoorlijk deel (35 %) duidelijk recentere beschadigingen heeft opgelopen. Bij 17 % van de breukvlakken is dit onderscheid niet te maken. Zesendertig artefacten

(4,8 %) zijn verbrand, wat misschien op de aanwezigheid van een vuurhaard wijst. Elke andere aanduiding daarvoor ontbreekt evenwel.

Binnen het totaal van 38 werktuigen (5,1 % van het totaal aantal vondsten; tabel 1) domineren de eindschabbers (fig. 5: 1-6). De weinig gestandaardiseerde schrabhoofden werden op zeer diverse dragers (waaronder een kernrandkling; fig. 5: 2) aangebracht. De afslagschrabber in womersomkwartsiet (fig. 5: 6) is slechts het restant van een schrabhoofd op een volledig door vuur versplinterde afslag.

Stekers zijn in diverse types aanwezig (fig. 5: 7-11). Op de tweeslagschuinsteker na (fig. 5: 7), waarvan de fragmenten bij de opgraving verspreid werden aangetroffen, betreft het hier oppervlaktevondsten uit de verzameling Panis. Er werd geen stekerafval teruggevonden.

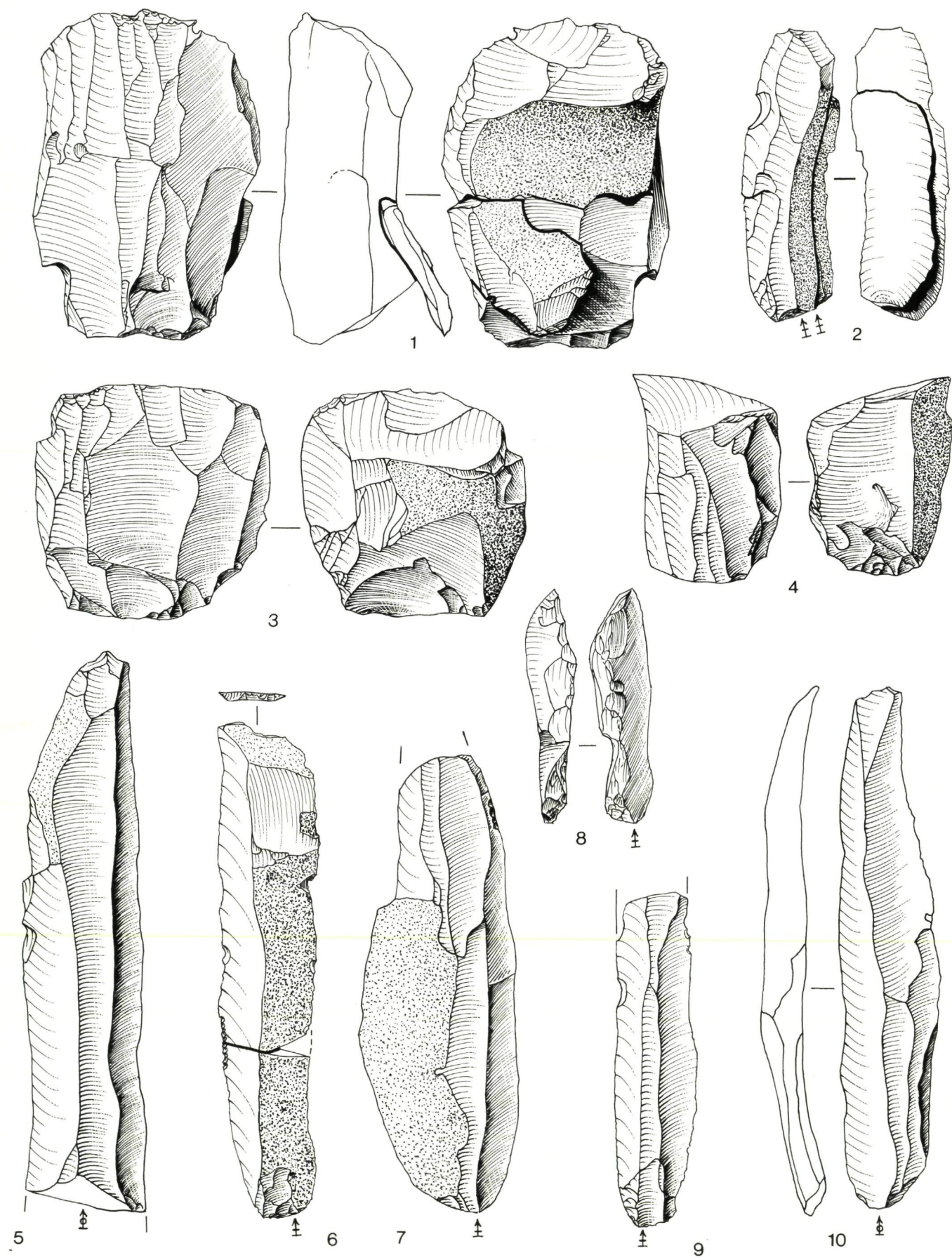
Van de recent gebroken Tjongerspits (fig. 6: 1) was het basisfragment ook al bij prospectie gevonden, terwijl het spitsfrag-

< **Legende:** Opgraving = Opgraving 1989 (excavation 1989)

Prospectie A = Materiaal uit de verzameling Panis dat met zekerheid tot de concentratie behoort (artifacts from the Panis collection which definitely belong to the concentration).

Prospectie B = Materiaal uit de verzamelingen Panis en Claes dat waarschijnlijk tot de concentratie behoort, cfr. tekst (artefacts from the collections Panis and Claes which probably belong to the concentration).

< 4 *Lithisch materiaal.*

1: reductie-refit van een corticale afslag afkomstig uit de opgraving op een kern uit de verzameling Claes;

2: reductie-refit van twee corticale klingen;

3-4: kernen met twee slagvlakken;

5-7: corticale klingen;

8: kernrandkling uit station;

9-10: klingen.

Lithic finds.

1: excavated cortical flake refitted onto a core from the Claes collection;

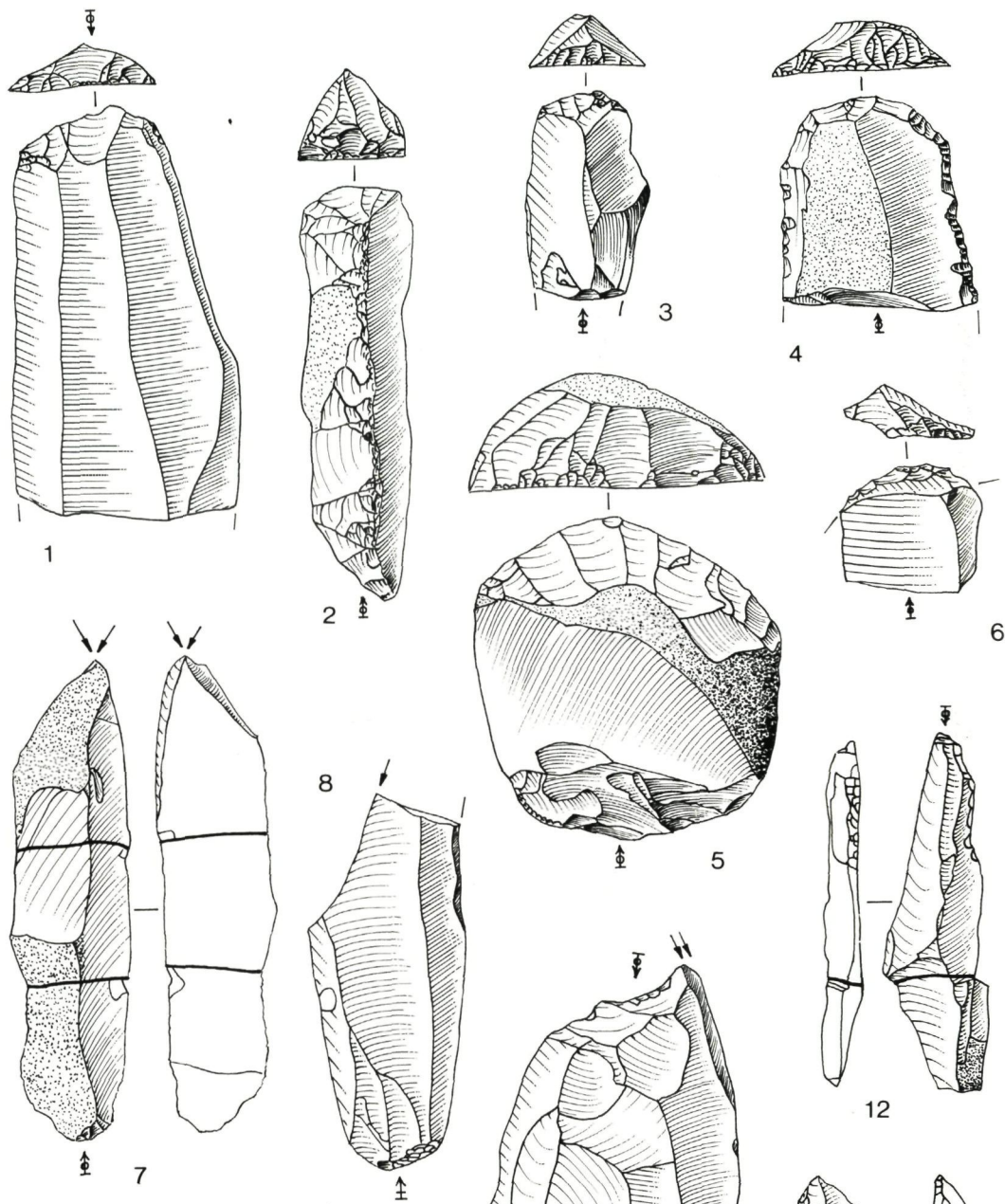
2: reduction refit of two cortical blades;

3-4: double platform cores;

5-7: cortical blades;

8: phtanite crested blade;

9-10: blades.

5 *Lithisch materiaal.*

1-4: klingschrabbers;

5-6: afslagschrabbers;

7: tweeslagsteker;

8: middensteker op breuk;

9-11: stekers op afknotting;

12-13: aangespitste klingen.

Lithic finds.

1-4: endscrapers on a blade;

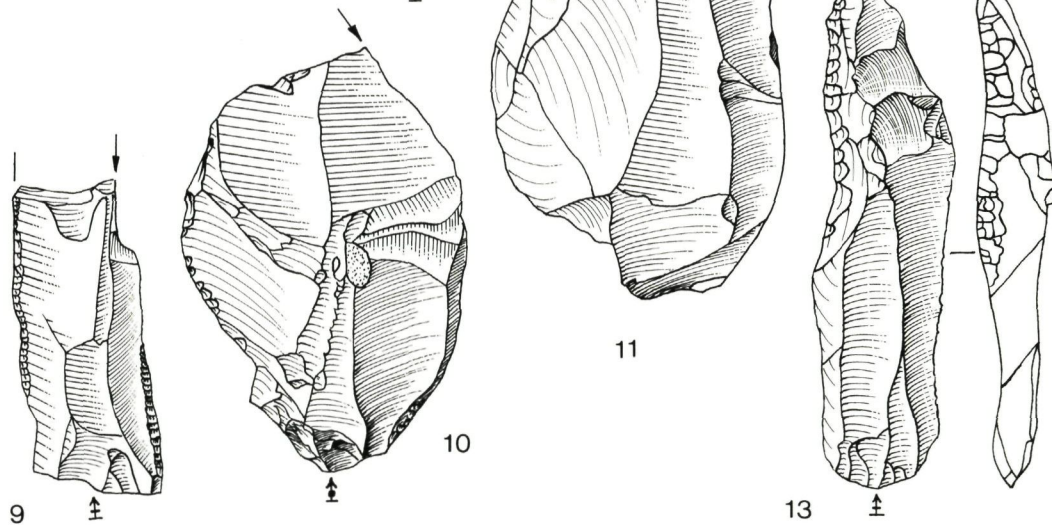
5-6: endscrapers on a flake;

7: dihedral burin;

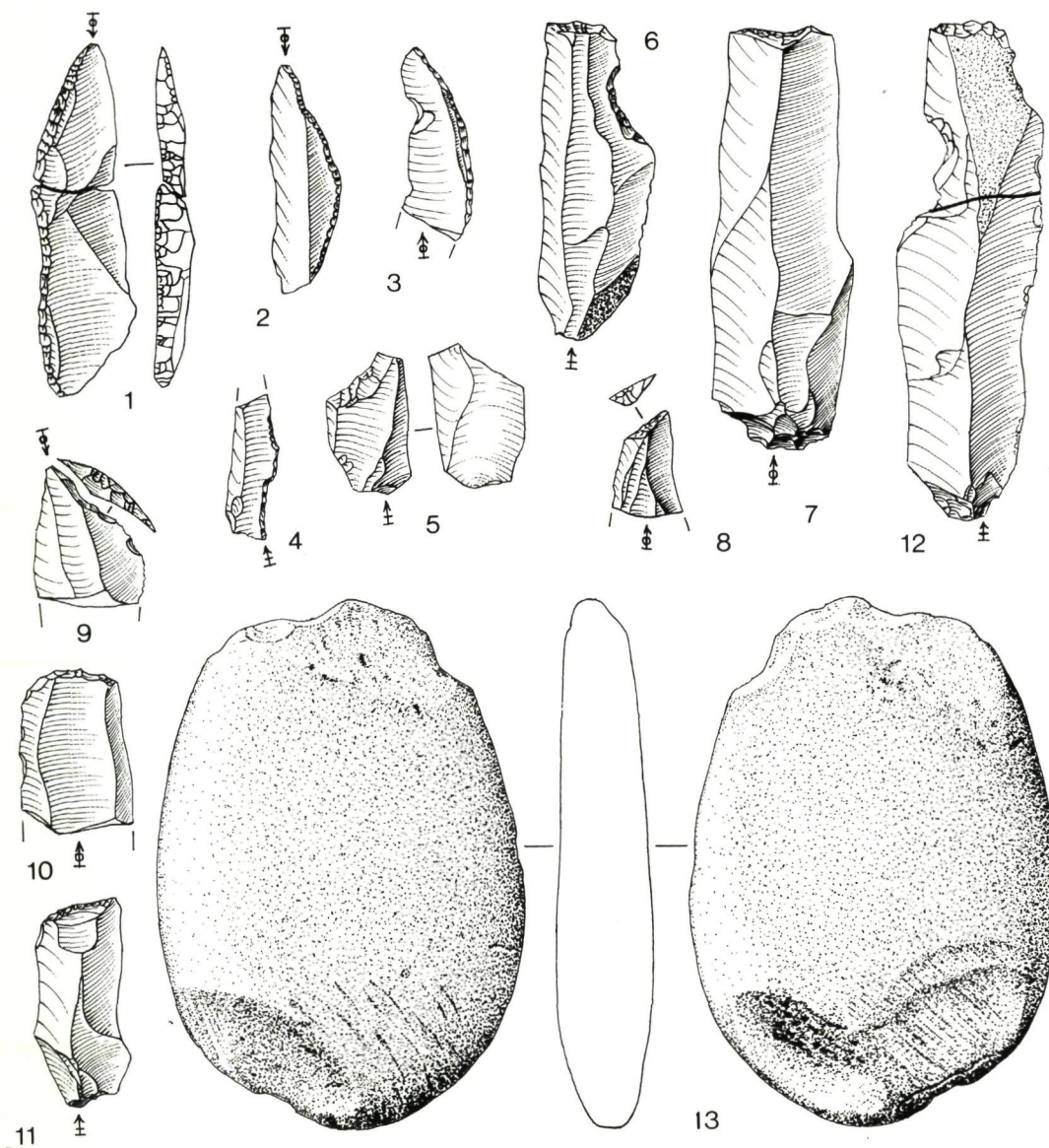
8: median burin on broken end;

9-11: burins on truncation;

12-13: pointed blades.

6 Lithisch materiaal.

- 1: Tjongerspits;
2-3: segmenten;
4: microkling met afgestompte boord;
5: kerfrest;
6: gekerfde afgeknotte kling;
7-12: afgeknotte werktuigen;
13: kwartsietkei met bifaciale afhakingen (klopper?).

Lithic finds.

- 1: Tjonger point;
2-3: segments;
4: backed bladelet;
5: microburin;
6: notched truncated blade;
7-12: truncated tools;
13: bifacially flaked quartzite pebble (hammerstone?).

ment bij de opgraving aan het licht kwam. De twee segmenten (fig. 6: 2-3) werden vlak bij elkaar aangetroffen. De overige elementen met afgestompte boord zijn meestal fragmentair en op kleine klingen of microklingen vervaardigd (fig. 5: 12-13; fig. 6: 4). Eenmaal werd de afgestompte boord aangebracht op een kernrandkling, met de kennelijke bedoeling deze aan te spitsen (fig. 5: 13).

Opvallend is ten slotte het relatief groot aantal afgeknotte werktuigen (fig. 6: 6-12), met zowel rechte, schuine en concave afknottingen. Ze werden meestal distaal op kling vervaardigd, waarbij één kling bovendien gekerfd werd (fig. 6: 6). Een tweetal

kerfresten uit de oppervlakteverzameling (fig. 6: 5) tonen het gebruik van de kerfhalveringstechniek aan.

Tenslotte is bij de opgraving nog een plat, ovaalvormig voorwerp in kwartsiet gevonden dat op de twee korte zijden bifaciale afhakingen vertoont (fig. 6: 13). Wellicht kan dit artefact als een klopper worden geïnterpreteerd.

4 Besluit

Op basis van de geringe horizontale spreiding, de samenpassingen en de materiële eigenschappen van het silex kan het

hier besproken lithisch ensemble van de Luienberg als homogeen worden beschouwd. Het werktuigenbestand en de kenmerken van de debitage vertonen evenwel uiteenlopende reminiscenties.

Enerzijds verwijzen een aantal grotere klingen, de stekers en de klingen met afgestompte boord (waaronder een onmiskenbare Tjongerspits) naar een laat-paleolithische context. Anderzijds horen de segmenten, de microlithische afknottingen, het gebruik van wommersomkwartsiet en de kerfhalveringstechniek eerder thuis in een iets jongere (mesolithische) traditie. Het is helaas niet uit te maken of de verklaring voor deze diversiteit gezocht moet worden in een twee- (of meer-)voudige occupatie, in een enkelvoudig 'overgangs'-ensemble, of in het niet voldoen van het huidige conceptueel kader voor deze industrieën. Deze vraagstelling maakt deel uit van een veel ruimere discussie omtrent de waarde van de meeste laat-paleolithische en mesolithische vindplaatsen in Noord-België ¹⁰ en hun betekenis in het raakvlak van deze tradities. Als vergelijkbare ensembles kunnen Mol ¹¹, Zolder-Terlamen 1-3 ¹², Helchteren-Sonnisse Heide sector a en x ¹³ en Achel-De-Waag ¹⁴ vermeld worden. Deze bevatten telkens enkele honderden artefacten die geconcentreerd zijn terugggevonden over een oppervlakte met een diameter van vier tot vijf meter. Binnen het debagemateriaal vallen enkele 'grotere klingen' op, terwijl in het werktuigbestand schrabbers en elementen met afgestompte boord de weinige stekers - gewoonlijk een vijftal - domineren. Daarnaast worden sporadisch kerfstenen en microlieten vermeld. Wommersomkwartsiet is in minieme mate aanwezig. Helaas ontbreken ook voor deze sites absolute dateringen.

Omwille van de minder gunstige vondstomstandigheden staat de homogeniteit van het vondstenmateriaal nergens onomstotelijk vast. Toch moet een verklaring bestaan voor het voortdurend weerkeren van deze ensembles, die door hun geringe omvang meermaals aan aandacht (en publikatie) ontsnappen. Misschien betreft het hier wel degelijk kleine verblijfplaatsen die een overgang (tijdens de Jonge Dryas ?) van Laat-Paleolithicum naar Mesolithicum vertegenwoordigen ¹⁵.

SUMMARY

The Late Palaeolithic on the 'Luienberg' at Assent (Mun. of Bekkevoort, Prov. of Brabant)

In September 1989, a small Late Palaeolithic flint scatter was collected on the Diestian hill *Luienberg* at Assent-Bekkevoort. As all of the lithics were integrated within the arable layer, they were collected by sieving per square meter (5 X 5 mm mesh). A remarkable artifact concentration appeared to be preserved, confirming surface observations done by former surveyors of the site. Both uniformity in raw material and several refittings suggest a homogeneous assemblage. However, typological and technological inventories (see tables) point at diverse lithic traditions. A few larger blades, burins and backed elements (including a typical Tjonger point) indicate a late palaeolithic context, while two segments, several microlithic truncations, two microburins and the (restricted) presence of Wommersom quartzite may be related to early mesolithic industries. Due to insufficient preservation conditions and lack of dating possibilities, one cannot determine at this moment whether this dichotomy should be explained in terms of a multiple occupation (mixed industries), a 'transitional' assemblage, or merely an incompatible conceptual framework. Indeed, none of the comparable sites of the Flemish lowland's region investigated until now could be proven to be strictly homogeneous. The value of these sites and their signification at the interface of palaeolithic and mesolithic traditions remains problematic.

BIBLIOGRAFIE

DE BIE M. & HUYGE D. 1989: Laat-Paleolithicum op de Luienberg te Assent-Bekkevoort (Prov. Brabant), *Notae Praehistoricae* 9, 11-21.

VAN NOTEN F. 1967: Le Tjongérien en Belgique, *Bulletin de la Société royale belge d'Anthropologie et de Préhistoire* 78, 197-236.

VERMEERSCH P.M. 1974: *Epipaleolithicum en Mesolithicum te Helchteren, Sonnisse Heide*, Archaeologia Belgica 169, Brussel.

10 Vermeersch 1984.

11 Van Noten 1967.

12 Vermeersch & Carolus 1975.

13 Vermeersch 1974.

14 Vermeersch 1979.

15 Met dank aan de heer M. Van Meenen (I.A.P.) en mevrouw V. Vandekerckhove voor hun bijdrage aan de tekeningen.

VERMEERSCH P.M. 1976: *Steentijdmateriaal uit het noordelijk Hageland*, Oudheidkundige Repertoria B XI, Brussel.

VERMEERSCH P.M. 1979: Epipaleolithicum te Achel, De Waag, *Limburg* 58, 117-129.

VERMEERSCH P.M. 1984: Du Paléolithique final au Mésolithique dans le nord de la Belgique. In:

CAHEN D. & HAESAERTS P. (Ed.), *Peuples chasseurs de la Belgique préhistorique dans leur cadre naturel*, Brussel, 181-193.

VERMEERSCH P.M. & CAROLUS J. 1975: L'épipaléolithique de Zolder, Terlamen, *Bulletin de la Société royale belge d'Anthropologie et de Préhistoire* 86, 163-175